

Kaj Birket-Smith som karikaturtegner

Af Rolf Gilberg

Det høje fjeld, jeg står på, og den rene luft, der omgiver mig, giver mig overblik, og jeg ser vort slædespor i den hvide sne hen over randen af Jordens kreds, gennem menneskenes yderste lande mod nord. Jeg velsigner af hjertet den skæbne, der har ladet mig fødes i en tid, hvor polarforskningen med hundeslæde endnu ikke er forældet. Min tak til hundeslæden vokser til en tak for min grønlandske barndom. Slæden var mit første rigtige stykke legetøj, og med den gennemførte jeg mit livs store opgave. Jeg fødtes med det eskimoiske sprog, som andre arktiske forskere først har måttet tilegne sig, og jeg levede sammen med grønlandske jægere, så at rejser selv under de vanskeligste forhold blev mig en naturlig form for arbejde.

Sådan tænker Knud Rasmussen højt i indledningen til »Fra Grønland til Stillehavet«, som er en skildring af 5. Thule Ekspedition 1921-1924, der foregik i Arktisk Canada og Alaska. Allerede i 1909 offentliggjorde Knud Rasmussen i samarbejde med Hans Peter Steensby planerne for denne rejse. Det var Knud Rasmussens drøm at besøge alle eskimofolk, men der skulle gå 12 år og flere rejser før det lykkedes ham at tage af sted på sit livs store rejse.

Hvis Raskel skulle rejse til Netsilivik paa Ai?

Hvad ville der ske — hvis Birket skulle rejse til Netsilivik på ski? En selvironisk tegning. Et menneske, der kan lave grin med sig selv, er et stærkt menneske som også giver plads til andre.

Alene rejste han ikke på denne rejse. Han havde som på de fleste øvrige rejser polareskimoer med samt 75 hunde, og denne gang også en flok unge videnskabsmænd. Ekspeditionens gennemsnitsalder var på 29 år.

Polareskimoerne var: Iggiánguaq (38 år) og hans kone Arnarulúnguaq (25 år); Arqioq (31 år) og hans kone Arnánguaq (28 år); Nasaitordluarsuk (kaldet »Bådsmanden«, 34 år) og kone Aqatsaq (14 år); desuden deltog Qâvigarssuaq Miteq (21 år), også kendt som »Edderfuglen«.

Videnskabsmændene var – foruden Knud Rasmussen (42 år), som var leder og etnograf, – kartograf og biolog Peter Freuchen (35 år), arkæolog og kartograf Therkel Mathiasen (29 år), etnograf og geograf Kaj Birket-Smith (28 år), videnskabelig assistent og fotograf Helge Bangsted (23 år), sekretær og tolk vestgrønlanderens Jakob Olsen (31 år). Senere stødte filmfotografen Leo Hansen (33 år) til i Alaska.

Man sejlede med »Søkongen« fra Thule Stationen til Danske Øen i Hudson Bugt, hvor Melville Halvøen møder Frozen Strait og Fox Channell. På Danske Ø byggede man sit hovedkvarter »Blæsebælgen«, hvor ekspeditionen overvintrede et par år, mens de omkringliggende områder i det centrale arktiske Canada blev undersøgt.

1923-1924 slædede Knud Rasmussen sammen med Arnarulúnguaq og Qâvigarssuaq langs nordkysten af Nordamerika til Stillehavet og besøgte eski-

moiske folk undervejs. Knud Rasmussen havde en plan om at slæde hjem gennem Sibirien, men på grund af interne uoverensstemmelser i Rusland lod det sig ikke gøre. Så hjemturen gik via USA med præsidentbesøg. Freuchen og de øvrige polareskimoer slædede hjem til Thule. Birket-Smith og Mathiasen rejste hver sin vej sydover gennem Canada og USA til Danmark.

Blandt ekspeditionens resultater kan nævnes, at 20.000 genstande blev sendt til Nationalmuseet i København. De indsamlede undersøgelser om eskimernes levevis blev publiceret i 12 bind af »Reports of the Fifth Thule Expedition 1921-24«. I mange tilfælde var det første gang, at disse eskimofolk blev professionelt studeret, og deres efterkommere kan i dag takke ekspeditionen for, at deres rødder er blevet bevaret.

Omkring 1. september blev ekspeditionen ramt af lungebetændelse. Iggiánguaq overlevede det ikke. I slutningen af september 1921 nåede man Danske Øen og byggede »Blæsebælgen«. *Vi havde bygget huset på den måde, at et stort rum var bleven indrettet til messe, og herfra skød der sig så en række små rum ind i væggen, der på sømandsvis var bygget ind som køjerum. Pladsen var i høj grad begrænset, men vi rystedes*

Tungtlastet hundeslæde med samlinger til Nationalmuseet.

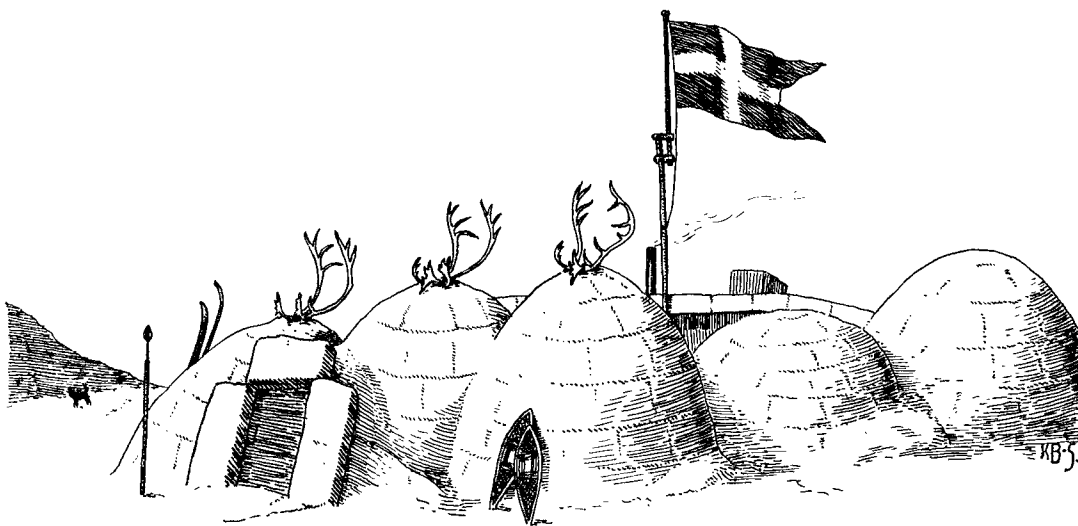
Blyantstegning af »Blæsebælgen« juleaften 1921. Det er interessant, at KB-S har tegnet en vestgrønlandsk slæde, når de fleste eskimoiske deltagere er polarcskimoer, og de har jo deres egen slædetype. Jakob Olsen var en vestgrønlandsk kateket fra Godhavn. Det må være hans slæde. Tegningen viser næsten det samme som et fotografi i Birket-Smith's bog »Knud Rasmussens Saga«, side 80/81. På fotoet ser man også en vestgrønlandsk hundeslæde.

Øverst på tegningen til højre står der »Til Dagmar«. Det ligner Knud Rasmussens håndskrift, og Dagmar var hans kone. Ekspeditionen havde mulighed for at sende og modtage post. Teksten i modsatte hjørne er: »Blæsebælgen« – Den 5. Thule-Ekspeditionens overvintringshus, Danske Øen ved Vansittart Island, Fox Channel'. Denne tekst synes at være i Birket-Smith's håndskrift.

meget hurtigt sammen og følte os snart som en stor familie. Det var aldrig svært at komme ud af det med hinanden; thi i samme grad som de danske kammerater mødte med forståelse over for de grønlandske medlemmer, optrådte disse altid med den takt, der praktisk talt ophævede al kulturel forskel, og jeg er glad over allerede i begyndelsen af ekspeditionen at kunne sige, at aldrig har jeg levet sammen med grønlandere og

danske, hvor man mærkede så lidt til, at det var to forskellige racer. – Det blev en stille jul, der i og for sig ikke adskilte sig fra de mange julefester, vi havde holdt sammen i Grønland. Sådan fortæller Knud Rasmussen (1925: 70-72).

I 1910-1917 tog Kaj Birket-Smith magisterkonferens i geografi med speciale i etnografi ved Københavns Uni-

„Blæsebælgen“ – 5. Thule-Ekspeditions Hovedkvarter – i Vinterdragt,
beklædt med Sne og omgivet af Snehytter, der tjener som Forhal og Forraadskamre,
et stort Rum med 7 Hvælvinger.

„Blæsebælgen“ – 5. Thule-Ekspeditions hovedkvarter – i vinterdragt, dækket af sne og omgivet af snehytter, der tjener som forhal og forråds-kamre, et stort rum med 7 hvælvinger.

Med blyant er der tilføjet i højre nedre hjørne: 'Beregnet som vignet ved offentliggørelse af rapport.' Det ligner Knud Rasmussens håndskrift. Det samme gælder blyantsteksten bag på tegningen: 'Beregnet til frontvignet til Rapporten – om den offentliggøres. NB: Den bedes fotograferet og givet fru B-S og fru M – og originalen tilhører eksp og bedes opbevaret af Dagmar.' Tegningen synes dog ikke at have været brugt.

versitet. En af hans lærere var Hans Peter Steensby, som i 1909 besøgte polar-eskimoerne sammen med Knud Rasmussen. Allerede i 1912 som 19-årig havde Birket-Smith deltaget i en ekspedition til Grønland. Senere foretog han undersøgelser i det sydligste Grønland. Resultaterne – »Foreløbigt bidrag til Kap Farvel-Distrikternes Kulturhistorie« – blev udgivet 1917 i Meddelelser om Grønland (53). Året efter var han på feltarbejde i Egedesminde distriktet ((MoG 66 1924). Disse rejser var baggrunden for, at Birket-Smith deltog i 5. Thule Ekspedition. Senere i livet blev

Birket-Smith verdenskendt eskimolog. I 1929 tog han sin doktorgrad (dr.phil.) og blev ansat som museumsinspektør ved Etnografisk Samling, hvor han 1940-1963 var leder. I 1946 oprettede han faget etnografi ved Københavns Universitet. I årenes løb blev det til en meget lang række artikler og bøger, blandt andet et oversigtsværk om eskimoerne. Tidsskriftet *Folk* bind 5 (1963) er et festskrift til Birket-Smith. Der kan man læse om hans faglige liv.

Nogle få måneder før Birket-Smith gik af i 1963, blev jeg hans elev. Han virkede meget lærd, vidste alt om frem-

mede folk, var som et omvandrende leksikon. Han var lidt tør og kedelig i timerne, især for en grøn fyr som mig, der hverken kendte ham eller faget. Senere blev jeg studentermedhjælp ved Etnografisk Samling, hvor han stadig kom i en lang årrække. Der blev fortalt mange sjove historier omkring frokostbordet, og Birket-Smith blev mere menneskelig, eller var det mig, der blev mere voksen. Det kom derfor som en overraskelse, at han som 28-årig på 5. Thule Ekspedition havde tegnet morsomme karikaturer i tusch af ekspeditionsmedlemmerne. Peter Freuchen havde imidlertid gemt tegningerne, og Pipaluk for-

ærede dem til mig for år tilbage. De vil ende i et offentligt arkiv.

Arnarulunguaq.

Knud Rasmussen og Kaj Birket-Smith. © Arktisk Institut.

Hvad ville der ske –

hvis Arnarlunguaq ikke havde Plads under Brikken?

Hvad ville der ske – hvis Arnarlunguaq ikke havde plads under brikken?

En sovebriks var ofte løftet 30-40 cm over gulvet, og under den kunne man gemme ting og sager. Arnarlunguaq kunne åbenbart få plads til meget under brikken, eller var det omvendt.

Hvad ville der ske – hvis Freuchen skulle vaskes og redes hver dag?

Freuchen havde vildt og frodigt hår og skæg på rejsen. KB-S syntes åbenbart, at det var lidt for vildt.

Hvad ville der ske –

hvis Arnarlunguaq ikke fik sin Morgenkaffe?

Hvad ville der ske – hvis Arnarlunguaq ikke fik sin morgenkaffe?
Man behøver hverken at være polareskimo eller kvinde for at have det sådan. Masser af mennesker overalt i verden fungerer først, når de har indtaget deres traditionelle morgenmad, hvad end det er.

Hvad ville der ske –

hvis Freuchen skulle vaskes og redes hver dag?

Hvad ville der ske -

Hvis Pletten

Hvad ville der ske - hvis pletten ...

Knud Rasmussen havde et flot sort hår. Han blev åbenbart drillet med et par grå hår, eller var han lidt forfængelig. Bemærk hvad der er i flaskerne: Bayrum, Trichodyn, Eau de Quinine, Vademecum, Hårelixir.

Hvad ville der ske -

KB-J.

Hvis Badsmanden pludselig begyndte at ryge Pipe?

Hvad ville der ske - hvis Badsmanden pludselig begyndte at ryge pipe?

Man bliver let grøn i hovedet og skidt tilpas, hvis man kaster sig voldsomt ud i rygning uden at være tilvendt.

Hvad ville der ske -

KB-J.

Hvis Mathiasen skulle holde Ekspeditionens Tøj i Orden?

Hvad ville der ske - hvis Mathiasen skulle holde ekspeditionens tøj i orden?

Bemærk blodpølen på gulvet. Det kunne tyde på, at Mathiasen ikke var helt så praktisk anlagt.

Qavigârssuaq, Arnarulunguaq og Knud Rasmussen taget i et studie efter den lange rejse på tværs af Nordamerika.

Knud vilde der ske —

KB-S.

Hvis Qavigârssuaq skulde tage et virkelig 1ste Klasses fotografi?

Hvad ville der ske — hvis Qavigârssuaq skulle tage et virkelig første klasses fotografi?

Det skulle så være af ham selv, men bemærk at fotografiapparatet ligger på jorden foran ham. Her må KB-S referere til en lokal hændelse, som vi ikke kender.

Foto taget inde i telt: Fra venstre som nr. 2 og 3 ses Knud Rasmussen og Kaj Birket-Smith. (KB).

Glædelig jul 1924. Efter afslutningen af 5. Thule Ekspedition må deltagerne have fejret det gode resultat med en julefest. I løbet af efteråret var Knud Rasmussen blevet æresdoktor ved Københavns Universitet og ved det skotske St. Andrew's Universitet. Man ser 2 medaljer og doktorhat. Freuchen havde mistet sine tæer og fik senere et kunstig ben. Birket-Smith har briller. Det må være Mathiasen, der kører trillebøren med Freuchen. Leo Hansen stikker hænderne ind og filmer det hele. Skolemesteren med sit ris kunne måske være Jakob Olsen. Den sorthårede fyr med den kraftige hage er måske Helge Larsen?

Deltagere i 5. Thule Ekspedition:
I forreste række fra venstre:
Kaptajn Peder M. Pedersen,
Knud Rasmussen,
Peter Freuchen,
Jakob Olsen.
Bagest fra venstre:
Kaj Birket-Smith,
Therkel Mathiasen
og Helge Bangsted.